

СКОЧИЛАС-ПАВЛІВ О. В.,
кандидат юридичних наук
(Національний університет
«Львівська політехніка»)

УДК 342.95 (477)

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У статті досліджується перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві як один із видів в системі переглядів судових рішень. Проаналізовано підстави та порядок перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Ключові слова: адміністративне судочинство, нововиявлені обставини, перегляд судових рішень.

В статье исследуются вопросы пересмотра судебных решений в связи с вновь открывшимися обстоятельствами как один из видов в системе пересмотров судебных решений в административном судопроизводстве. Проанализированы основания и порядок производства в связи с вновь открывшимися обстоятельствами.

Ключевые слова: административное судопроизводство, вновь открывшиеся обстоятельства, пересмотр судебных решений.

The article deals with revision of judgments to reopened circumstances in administrative justice as one of the types in the system appeal. Analyzed the grounds and procedure for revision of judgments under the reopened circumstances.

Key words: administrative justice, reopened circumstances, revision of judgments.

Вступ. Важливою гарантією захисту прав і свобод людини у сфері адміністративного судочинства є право на перегляд судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Перегляд судових рішень, які набрали чинності, є додатковим способом забезпечення правосудності судового рішення, він є резервним механізмом захисту прав і законних інтересів й повинен виконувати своє призначення, коли неможливі всі інші засоби процесуально-правового захисту. До таких видів перегляду належить інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Загальнотеоретичні основи адміністративного судочинства та його фундаментальні інститути, серед яких і перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, висвітлені у працях таких вітчизняних дослідників, як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.М. Бевзенко, О.О. Буцьких, І.П. Голосніченко, В.Ф. Демський, О.В. Кузьменко, Т.О. Коломєць, А.Т. Комзюк, С.В. Ківалов, І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда, Р.С. Мельник, Т.П. Мінка, О.М. Пасенюк, Ю.С. Педько, В.Г. Перпелюк, А.О. Селіванов, В.С. Стефанюк, М.М. Тищенко, Н.Ю. Хаманєва, В.І. Шишкін та ін.

Постановка завдання. В рамках визначеного питання автор поставив за мету дослідження інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві та аналіз підстав і порядку його функціонування й на цій підставі формулювання пропозицій щодо внесення змін та доповнень у Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України).

Результати дослідження. Чинне законодавство передбачає, що будь-яке судове рішення, прийняте судом на відповідній стадії адміністративного судочинства, може бути об'єктом перегляду за нововиявленими обставинами після набрання ним законної сили. Таке положення закону спрямоване на захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин, а також на забезпечення справедливого та ефективного правосуддя. Будь-яке судове рішення через дію диспозитивних засад адміністративного судочинства і конституційних гарантій на судовий захист може бути оскаржене в апеляційному, касаційному порядку, а за наявності встановлених законом підстав – за нововиявленими обставинами.

Разом з цим законодавство, в тому числі і Кодекс адміністративного судочинства України, не містить визначення поняття «нововиявлені обставини». Тому це питання викликає дискусії в науці і має різне тлумачення в практичній діяльності.

Під нововиявленими обставинами науковці розуміють юридичні факти, які мають суттєве значення для вирішення справи по суті, але які не були відомі ні сторонам під час розгляду адміністративної справи у суді, ні самому суду при винесенні судового рішення, а також обставини, які прирівняно законодавцем до нововиявлених [1, с. 10].

Нововиявленими обставинами є такі обставини, які не були відомі і спростовують висновки, що були зроблені судом та викладені у судовому рішенні, яке набрало законної сили. Т.О. Коломоєць до нововиявлених обставин відносить:

- 1) юридичний факт, що існував на час розгляду справи;
- 2) юридичний факт, що має істотне значення для справи, тобто тягне за собою виникнення, зміну або припинення правовідносин;
- 3) обставина, що не була та не могла бути відомою під час розгляду справи ні судом, який розглядав справу, ні заявнику [2, с. 212].

І.В. Андронов, зазначає, що нововиявленими обставинами є істотні для справи обставини, які об'єктивно існували на момент розгляду справи судом, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також суду, на час розгляду такої справи [3, с. 112]. По суті, таке визначення нововиявлених обставин є формулюванням першої підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, яка зазначена у п.1 ч. 2 ст. 245 КАС України. І вчені сходяться до думки, що перша обставина, а саме – істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою на час розгляду справи, сформульована доволі гнучко, – власне, як визначення нововиявленої обставини. Наприклад, цією обставиною охоплюється невжиття судом заходів щодо залучення до участі в адміністративній справі особи, на права, свободи, інтереси чи обов'язки якої вплинуло судове рішення, якщо суд не знав і не міг знати про заінтересованість такої особи, а ця особа не знала про розгляд цієї справи (це може бути підставою для перегляду лише за ініціативою цієї особи). Так само під цю обставину можна підвести встановлення Конституційним Судом України конституційності положення правового акту, помилково не застосованого судом в адміністративній справі, якщо рішення у ній ще не виконано [4, с. 124-125].

Таким чином, основною ознакою нововиявлених обставин є те, що особи не просто про них не знали, але і не могли знати. Неможливість особи бути обізнаною про існування обставин, які мають істотне значення для правильного вирішення справи, повинна включати в себе об'єктивну та суб'єктивну складові. Об'єктивна складова – неможливість бути обізнаною з підстав, які не залежать від волевиявлення особи, яка звертається з заявою про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, на момент ухвалення рішення, яке потребує перегляду. Суб'єктивна складова – неможливість дізнатись про наявність таких обставин навіть за наявності бажання та необхідності. Лише у випадку обох чинників обставини, які стали відомі особі після прийняття рішення по справі, можуть вважатися нововиявленими [5, с. 565].

Завданням провадження за нововиявленими обставинами, на думку О.О. Буцької, є: 1) поновити порушені права, свободи та інтереси особи у сфері публічно-правових відносин, коли вичерпано можливості або не можуть бути застосовані механізми інших видів переглядів; 2) здійснити повну, ґрунтовну та об'єктивну перевірку нововиявлених обставин через реалізацію принципів верховенства права, правової визначеності, диспозитивності, офіційного з'ясування всіх обставин справи; 3) скасувати незаконне та необґрунтоване рішення адміністративного суду у зв'язку зі встановленням нововиявлених обставин, виключивши разом з тим можливість скасувати постанову або ухвалу суду, які набрали законної сили, без достатніх на те підстав [1, с. 8].

Досліджуючи реалізацію права на перегляд судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві, Л.М. Ніколенко зазначає, що специфічність перегляду судових актів за нововиявленими обставинами полягає у відсутності суду вищестоящої інстанції, який, за загальним правилом, здійснює перевірку діяльності щодо судових актів, прийнятих судами нижчестоящої інстанції; здатності поновлювати провадження у вирішеній вже справі. Сутність досліджуваної стадії господарського судочинства проявляється у особливості завдань суду, які включають: встановлення наявності або відсутності нововиявлених обставин і повторний розгляд справи у разі їх встановлення, з метою усунення судових помилок [6, с. 44]. Ці ж особливості стосуються і перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.

Відповідно до ч. 2 ст. 245 Кодексу адміністративного судочинства України нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є:

- істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою на час розгляду справи;
- встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу; фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;
- встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;
- скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути;
- встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано [7].

Слід наголосити на позитивних змінах, що були внесені у 2011 році в статтю 247 КАС України щодо строків звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Цими змінами передбачено гра-

ничні строки звернення в суд із заявами щодо перегляду справ за нововиявленими обставинами. Законодавець установив, що заява про перегляд справи за нововиявленими обставинами з такої найпоширенішої підстави, як істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою на час розгляду справи, може бути подана не пізніше ніж через 3 роки з дня набрання рішенням законної сили.

Таке скорочення, на думку заступника голови Вищого адміністративного суду України Михайла Цуркана, робить правовідносини більш стабільними. Судова практика свідчить, що в багатьох випадках особи прагнуть переглянути законні та обґрунтовані рішення, винесені 5-10 років тому. Особливо це стосується оскаржень рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування у так званих земельних спорах: прийшовши до влади, нова команда намагається переглянути рішення своїх попередників. Тому для стабільності публічних правовідносин законодавець установив граничний строк звернення з заявою про перегляд рішень, що набули законної сили. Прикметно, що незалежно від поважності пропуску строку оскарження суд відмовляє у відкритті апеляційного провадження у разі, якщо апеляційна скарга прокурора, органу державної влади або місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень подана після спливу трьох років з моменту оголошення рішення. Таким же буде наслідок пропуску згаданими особами строку касаційного оскарження після спливу трьох років з моменту набрання рішенням законної сили. Це однозначно є позитивом [8].

Підкреслимо, що аналогічні строки встановлені і в Господарському процесуальному кодексі України щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в господарському судочинстві. Проте, на думку Л.М. Ніколенко, встановлення трирічного строку для оскарження судового акта є великим. Необхідно встановити шестимісячний строк, який є достатнім для виявлення нововиявлених обставин і подання заяви про перегляд судових актів за нововиявленими обставинами. Цей строк має бути загальним для всіх випадків перевірки та перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами [6, с. 47].

Але все ж таки внесені зміни у КАС України позитивно позначилися на кількості поданих заяв до адміністративних судів про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, про що свідчать дані аналітичного огляду здійснення адміністративного судочинства у першому півріччі 2013 року. Отже,

серед матеріалів, що надходили до місцевих адміністративних судів 976 заяв про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Порівняно з першим півріччям 2012 року цей показник зменшився на 44% (193 023, або 45%). До окружних адміністративних судів надійшло 352 заяви, що порівняно з першим півріччям 2012 року менше на 7% (9062, або 7%). До місцевих загальних судів як адміністративних судів – 624 заяви, або 1% справ і матеріалів, що менше на 60% (183 961, або 61%).

До апеляційних адміністративних судів надійшло 503 заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами проти 2834 таких заяв в аналогічному періоді 2012 року.

Упродовж першого півріччя 2013 року до Вищого адміністративного суду України надійшло 66 заяв про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами проти 137 заяв про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у першому півріччі 2012 року [9].

Таким чином, аналіз статистичних даних засвідчив наявність позитивних змін у сфері здійснення адміністративного судочинства: суттєве зменшення кількості надходження заяв про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами до адміністративних судів усіх інстанцій.

Проте, поряд з позитивними моментами щодо порядку перегляду рішення у зв'язку із нововиявленими обставинами можна констатувати і негативні сторони такої процедури, про що піде мова далі.

По-перше, однією із підстав перегляду рішення за нововиявленими обставинами є встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу; фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення. Проте серед переліку можливих підстав перегляду рішення за нововиявленими обставинами цієї групи не знаходимо такої цілком реальної підстави як завідомо неправильні, перекручені, недостовірні відомості адвоката чи іншого фахівця в галузі права, які надають правову допомогу або представника. Дії цих осіб можуть вплинути на правосудність рішення, оскільки адвокат чи інший фахівець в галузі права або представник може бути суб'єктом діяльності, яка має своїм наслідком появу недостовірних відомостей і при їх встановленні ці відомості мають слугувати самостійною підставою для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Тому у переліку осіб, зазначених у п. 2 ч. 2 ст. 245 КАС України, слід вказати й адвоката чи іншого фахівця в галузі права або представника, як осіб, дії котрих можуть стати підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з появою нововиявлених обставин.

По-друге, порядок визначення суду, до якого подається заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, у адміністративному судочинстві врегульовано ст. 249 КАС України. Законодавець визначив, що така заява подається до суду тієї інстанції, який першим припустився помилки при вирішенні справи внаслідок незнання про існування цієї обставини. Вважаємо, що формулювання цієї статті в частині «допустив помилку внаслідок незнання про існування цієї обставини» є нелогічним і таким, що суперечить суті нововиявлених обставин. Ознака нововиявлених обставин «не були і не могли бути відомі особі» не може трактуватися як судова помилка, оскільки особа, а відповідно і суд, не просто не знали про наявність певної істотної обставини, але і не могли знати про неї.

У випадку вчинення суддею злочинних зловживань під час розгляду адміністративної справи, що позначилось на результатах розгляду справи, говорити про судову помилку також недоречно, оскільки тут ідеться про умисні та свідомі неправомірні, а не помилкові дії, які призвели до ухвалення завідомо неправосудного судового рішення. І тим більше не можна називати судовою помилкою рішення, яке прийняте до встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи. Про помилку суду можна було б говорити тоді, коли при ухваленні рішення адміністративний суд з певних причин не врахував того, що той чи інший нормативно-правовий акт, який застосовується при вирішенні справи, в установленому законом порядку визнаний неконституційним.

Таким чином, перегляд рішення за нововиявленими обставинами має особливу мету – перевірити законність та обґрунтованість судового рішення не у зв'язку із судовою помилкою, а в контексті наявності нововиявлених обставин.

З метою удосконалення процедури провадження за нововиявленими обставинами вважаємо за доцільне внести зміни у ч. 1 ст. 249 КАС України і викласти в такій редакції: «Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подається до суду тієї інстанції, який першим ухвалив рішення внаслідок незнання про існування цієї обставини».

Третій негативний момент стосується положення, відповідно до якого у перегляді судового рішення за нововиявленими обставинами не може брати участь суддя, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого ставиться питання. Як справедливо зауважує О.М. Пасенюк, законодавець не врахував, що ні правових, ні моральних підстав не довіряти судді повторний перегляд цієї справи не існує (за винятком випадків, передбачених пунктом 3 ч. 2 ст. 245 КАС, але там ця особа вже не є суддею). Разом з тим за таких умов малий кількісний склад суддів у адміністративних судах може взагалі виключити можливість перегляду справи цим судом [10, с. 267].

По-четверте, ч. 4 ст. 252 КАС України дозволяє не досліджувати докази стосовно обставин, що встановлені у судовому рішенні, яке переглядається за нововиявленими обставинами, які не оспоруються. Проте, на нашу думку, нові докази необхідно досліджувати у нерозривному зв'язку з старими доказами навіть, якщо вони вже були об'єктом дослідження. Тому це положення КАС України входить у суперечність зі змістом принципу змагальності та вимогою закону про безпосередність, всебічність, повноту та об'єктивність дослідження доказів.

Висновки. Таким чином, інститут нововиявлених обставин – це самостійний вид перевірки законності та обґрунтованості постанов або ухвал, що набрали законної сили. Проведення за нововиявленими обставинами є окремою стадією судового процесу, яка покликана сприяти повноті, об'єктивності та всебічності судового розгляду справи. Однак, аналіз КАС України показує, що існують певні недоліки та недоречності у законодавчому регулюванні цього інституту. Тому законодавцю слід детально доопрацювати цей вид провадження з тим, щоб виконати головне завдання адміністративного судочинства – захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин.

Список використаних джерел:

1. Буцьких О.О. Проведення за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – К., 2013. – 19 с.
2. Адміністративне судочинство України : підручник ; за заг. ред. проф. Т. О. Коломоєць. – К. : Істина, 2009. – 256 с.
3. Андронов І.В. Сутність та значення перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами / І.В. Андронов // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – № 3. – С. 110-117.
4. Основи адміністративного судочинства в Україні : навч. посіб. для юр. факультетів та юр. клінік ; за заг. ред. Н. В. Александрової, Р. О. Куйбіди. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНТ, 2009. – 248 с.
5. Теліпко В.Е. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / В.Е. Теліпко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 704 с.
6. Ніколенко Л.М. Деякі аспекти реалізації права на перегляд судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л.М. Ніколенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013 – № 22. – Ч. 2. – Т. 2. – С. 44-49.
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
8. Цуркан М. Правосвідомість публічних осіб відстає від розвитку адміністративного права / М. Цуркан // Закон і Бізнес. – № 7(1046). – 11.02–17.02.2012.
9. Аналітичний огляд стану здійснення адміністративного судочинства у першому півріччі 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vasu.gov.ua>.
10. Адміністративне судочинство України : підручник / О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов та ін. ; за заг. ред. О. М. Пасенюка. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 672 с.

